

Zoran Milutinović

Getting over Europe: The Construction of Europe in Serbian Culture

Amsterdam – New York: Rodopi, 2011, 287 str.

Zoran Milutinović napisao je elegantnu i nadasve čitku knjigu o srpskim intelektualcima, piscima i filozofima u razdoblju između dva svjetska rata, njihovim promišljanjima o Europi, Istoku i Zapadu, Orijentu i Okcidentu te vlastitoj poziciji u odnosu na te uvijek teško odredive, nestalne i povijesno promjenjive pojmove. *Dramatis personae* (kako ih je Milutinović nazvao u dodatku knjizi s biografskim crticama analiziranih autora, koje su korisni dodatak jer je knjiga napisana na engleskome te samim tim namijenjena /i/ stranim čitateljima) eseja sakupljenih u knjizi poznata su imena iz književnoga, filozofskoga i crkvenoga svijeta, *personae* koje polaze od jedine žene Isidore Sekulić i njezina i danas značajnog i čitanog putopisa *Pisma iz Norveške* (1914.) te završavaju Ivom Andrićem i *Travničkom hronikom* (1945.).

Eseji, od kojih je većina prethodno objavljena u raznim europskim i američkim publikacijama, nose zanimljive naslove, koji čitatelja uvode u jednako zanimljive tekstove. Iza naslova eseja o Rastku Petroviću »Oh to be a European! What did Rastko Petrović learn in Africa?« (str. 181–204) krije se tekst u kojemu Milutinović analizira dvostruki europski identitet, koji obuhvaća Europu shvaćenu kao kulturni označitelj i imperijalnu silu, ali i Petrovićev kompleksni odnos prema europskom kulturnom izvedbi, koju jedino i može naučiti udaljen od centra, u dalekoj Africi. Već u tome najkraćem eseju uočljiv je Milutinovićev ležerni i prozračni stil, koji dopušta čitatelju umreža-

vanje predstavljenih ideja i postavki. To se može pripisati autorovoj privrženosti tradicionalnoj tekstualnoj analizi i kontekstualizaciji unutar najužih intelektualnih krugova kojima su autori pripadali, kao i filozofskim usmjerenjima koja su na njih utjecala.

U uvodu koji prethodi kronološko-tematski podijeljenim poglavljima autor iznosi kontradiktornosti ideje Europe, Europe napretka i Europe nasilja te identificira diskurzivne strategije srpskih devetnaestostoljetnih okcidentalizama i orijentalizama, kao i njihov ambivalentni odnos prema Osmanskom Carstvu te europskim silama 19. stoljeća. Svi autori koje Milutinović analizira na različite načine detektiraju anomalije Europe prve polovine 20. stoljeća, počevši od humanističko-kozmpolitskog čitanja Europe Isidore Sekulić i njezina kritičara Jovana Skerlića, kao i njegove kritike nacionalnog romantizma i zalaganja za ono što je poimao kao europske i zapadne vrijednosti, između ostaloga energiju, demokraciju, napredak i modernizaciju (str. 73). Milutinović jasno daje naslutiti da ovdje nije riječ o jednoznačnim viđenjima i filozofskim promišljanjima o Europi, nego o proživljenim previrućim pitanjima, prije svega osobnim izborima, a tek onda nacionalnima. To je razvidno iz eseja u kojemu ispituje odnos većeg broja autora prema slavenstvu, zapadu i istoku odmah nakon Prvog svjetskog rata. Među autorima su i poznati geograf Jovan Cvijić, koji daje prednost kulturnoj autentičnosti, te filozof Miloš Djurić, koji promovira ideju panhumanizma i ekspresionističko okretanje mističnom Istoku jer je Europa izgubila duhovnost. Milutinović u istom poglavlju iznosi i jedno originalno čitanje djela *Naša kulturna orijentacija u današnjoj Europi* (1930.) Vladimira Dvornikovića dovodeći ga u vezu s današnjim antiglobalističkim diskursom

(str. 101). Anglofilija Bogdana Popovića, osnivača *Srpskoga književnoga glasnika*, i njegov poziv na preslikavanje engleskoga džentlenskog ponašanja te zalaganje Slobodana Jovanovića za »samodisciplinu, kontrolu, racionalnost i organiziranost« na razini nacije (str. 129), ali i frankefilija Jovana Dučića neki su od pogleda na modernu Europu nastali na iskustvu izbjivanja iz vlastite zemlje i boravka u stranoj, o kojima se govori u trećem eseju (str. 119–146). S druge strane ipak pozitivno usmjerenih Dučića i Popovića stoji antimodernistički kršćanski moralizam Nikolaja Velimirovića usmjeren prema Europi koja je izgubila svoj definirajući element kršćanstvo. U istom eseju u kojemu se govori o Velimiroviću kao o »proroku europske propasti« autor piše o djelima Dimitrija Mitrinovića, »proroka europske obnove«, i njegovu kozmopolitskom amalgamu iz kojega može proizaći duhovna obnova Europe (str. 147–180). Zadnja dva eseja posvećena su Ivi Andriću te njegovim romanima *Na Drini ćuprija* (str. 205–224) i *Travnička hronika* (str. 225–260), iz kojih Milutinović iščitava Andrićev odnos prema modernizaciji i Europi. Za njega Andrić nije most koji spaja dvije kul-

ture, već autor koji kompleksno ispituje problematične aspekte modernizacije i Europe, i to pogledom uperenim u vlastito dvorište.

U epilogu, spretno nazvanom »Barbarians« (što iz engleske vizure i u balkanističkom diskursu o kojemu piše Maria Todorova mogu biti i sami autori), autor se fokusira na povezujući element svih tematiziranih pisaca, njihovo viđenje barbarstva u vlastitoj slavenskoj i europskoj kulturi. To je barbarstvo moglo imati pozitivni predznak i predstavljati iskonsku snagu (Sekulić, Crnjanski), biti na razmeđu dobrog divljaka i opasnog urođenika (Petrović) ili biti uobičajeni alat u konstrukciji Drugoga. O barbarima na Balkanu i europskome opasnom/unutarnjem/periferenom/bliskom Drugome pisali su mnogi (između ostalih Maria Todorova, Andrew Hammond, Vesna Goldsworthy i Ludmila Kostova), dok su rjeđi tekstovi u kojima se taj pogled uzvraća. Kada usto nose znakovit i prijeporan naslov u kojemu se Europa prebolijeva, takva su nam djela potrebna na hrvatskim i regionalnim knjižarskim policama, a ne samo u uskim akademskim krugovima.

Jelena Bulić

*Hrvatski institut za povijest,
Zagreb*